

Recadávivas Compilations

Outros lances nos laños do Morrazo. Nova recollida de unidades fraseolóxicas

A fresh haul from the deeps of O Morrazo: New collection of phraseological units

Salvador Castro Otero
Lucía Durán Paredes
Xosé Manuel González Barreiro
Henrique Harguindey Banet
Xosé Martínez García
Ramón Rocamonde
IES María Soliño. Cangas do Morrazo.

Edición de material fraseolóxico inédito recollido entre 2005 e 2011 na Península do Morrazo. Sinálanse variantes vivas e inéditas e ocasionalmente algunhas recollidas en traballos doutros autores.

Palabras clave: fraseoloxía galega, traballo de campo.

Edition of unpublished phraseological material, compiled between 2005-2011 in the Peninsula do Morrazo. Variants are current and inedited and some of them are occasionally refer to in works by others authors.

Keywords: Galician phraseology, fieldwork.

1. Orixe, localización e características técnicas desta recadádiva

Moitas veces non somos conscientes do extraordinario que sucede ou latexa arredor de nós. É preciso, en moitas ocasións, unha chamada externa para sacudírmonos, para obrigarmonos a percibir con asombro toda unha riqueza que nos acompaña. No noso caso foi a expresión *pés de lapou*, ‘pés grandes’, unha frase descoñecida fóra do Morrazo, a que nos serviu como acicate, como incitación á procura. Un de nós recuperara nun libro a locución - habitual na súa avoa- e atopou que resultaba totalmente incomprendible para o corrector. Iso levouno á pesquisa, constatando que,

---

Data de recepción 30/01/2012. Data de aceptación 16/03/2012.

aínda que xa en desuso, moitas persoas desta zona reactivaban a expresión inmediatamente.

Foi *pés de lapou* o desencadeante do proceso a partir do que se teceu unha vasta rede de persoas que traballou ao compás. Porque hai xa case unha década –*tempus fugit*–, asombrados diante da riqueza da fala das xentes desta bisbarra mariñeira, comezamos a visitar os seus laños na procura dunha pesca abundosa e variada. Botamos daquela os primeiros lances, moi numerosos. O resultado acabaría sendo *Unha maré de palabras*, pequeno traballo de algo menos dun cento de páxinas editado polo Museo Massó de Bueu (VV.AA., 2005). A nosa intención non era mostrar unha diversidade idiomática, e moito menos unha exclusividade morracense, pois para iso o campo de estudo tería que ser toda Galicia. Pretendiamos constatar a vida non secreta das palabras, a vida cotiá e palpitante pero non rexistrada en ningún traballo lexicográfico anterior. Tratábase, pois, de constatar o uso de vocábulos e frases feitas inéditas e dese xeito axudar á súa conservación.

Foron moitas as persoas que colaboraron na recollida en diverso grao: dende as que achegaron unha pouca información ás que nos transmitiron ducias de voces; dende as que puxeron á nosa disposición as súas pequenas listaxes ou as súas recollidas de coleccionistas fecundos ás que nos deixaron peneirar nos seus exhaustivos traballos universitarios; dende as que nos abriron a súa memoria e a súa rica práctica de dicionarios vivos ás que dende o momento da chamada dirixiron a súa atención á preservación do tesouro lingüístico. Homes e mulleres de diversa actividade social e laboral e de distinta formación que con xustiza cómpre caracterizar como filólogos no sentido orixinal do termo.

Acontece que o labor dun lexicógrafo en Galicia non pode limitarse á mera constatación da existencia dunhas formas: é preciso espallalas e rehabilitalas cando sexa necesario, por iso é tan importante o labor de moitos amantes da lingua, que con posterioridade asumiron como súa a tarefa de facelas visibles por medio de axendas, de marcalibros, de xogos... ou simplemente, no reemprego do día a día. Dese xeito, aquelas entradas do noso modesto dicionario tornáronse en compañeiras.

Os mariñeiros da nosa comarca, como os de todas partes, saben ler as ondas, interpretar as texturas da superficie para dexergar os fondos; os pescadores teñen os seus laños preferidos sempre habitados de manxares. Este traballo de hoxe non é unha nova *maré*, son apenas outros poucos lances máis, á ardentía ou ao escuro, nos pequenos caladoiros das unidades fraseolóxicas¹ (a partir de agora UU.FF.) vivas nesta zona das Rías Baixas, a bisbarra do Morrazo, que abrangue os concellos de Marín, Bueu, Cangas, Moaña e Vilaboa².

Chamaremos UU.FF. a “aquelas combinacións de palabras que se caracterizan pola alta frecuencia de aparición na lingua e están formadas por dúas ou máis palabras e cuxo

---

¹ Sendo esta unha revista de fraseoloxía, pareceunos prudente deixar á marxe unha pequena cantidade de palabras, unidades léxicas simples, tamén recollidas no transcurso da nosa pesca.

² Cando as UU.FF. teñen un uso exclusivo nun concello, facémolo constar, no resto dos casos cómpre entender que se usa, en maior ou menor medida, en toda a comarca.

límite superior é a oración” (Ángelova 2008:16). As UU.FF. caracterízanse pola súa idiomaticidade, é dicir, porque o seu significado non se deduce necesariamente da suma dos sentidos de cada un dos seus compoñentes; por estaren institucionalizadas, isto é, por seren adoptadas pola comunidade lingüística e seren fixas, polo que os falantes as reproducen en bloque, coma unha unidade.

Son moitas as clasificacións das UU.FF., quizais a máis estendida sexa a que as divide en:

Colocacións: Unidades intermedias entre as combinacións libres e as combinacións fixas, pois os seus elementos pódense intercambiar e o seu significado pode deducirse do das súas unidades. Os lexicógrafos tenden a incluílas entre as UU.FF. pola frecuencia da súa aparición conxunta. Serían os casos de *diñeiro negro* ou *xogo subterráneo*, por exemplo.

Locucións: Combinacións de dúas ou máis palabras que funcionan como unha unidade léxica. Segundo a súa función gramatical podemos clasificalas en *locucións nominais*, *adxectivas*, *adverbiais*, *verbais* ou *clausais*.

Enunciados fraseolóxicos: Son aqueles que constitúen actos de fala por si mesmos. Podemos dividilos, ademais, en *paremias*, que expresan un significado referencial, como por exemplo os refráns, e *fórmulas rutineiras* cun sentido puramente social.

Non é misión do noso traballo establecer ou discutir as distintas taxonomías, nin sequera clasificar as UU.FF. que apuntamos, pero parécenos necesario precisar as unidades que son obxecto do noso estudo. Deste xeito enténdese por que quedan fóra da nosa colleita expresións como: *Ai, ai, ai! O que escorrega non cai. Eu caín e escorreei e bo zapatazo levei*, que no uso se asemella moito ás fórmulas rutineiras pero que supera o ámbito oracional.

Para a presentación das entradas reproducimos, en negra, a expresión tal e como foi recollida dos informantes³, colocando entre corchetes [...] os indefinidos *alguén / algo* para indicar se se emprega para persoas, animais ou cousas, tanto na función de suxeito como na de complemento. A continuación, con letra redonda, introducimos a definición; se é unha definición pragmática vai entre corchetes [...]. Logo, en cursiva, aparece un exemplo do uso da frase e, por último, eventualmente e despois do símbolo #, observacións, que indican variantes da mesma, aclaracións de topónimos ou costumes locais, posibles orixes, etc.

Intentamos ser o máis fieis posible á expresión dos nosos informantes, de modo que, respectamos os dialectalismos morfolóxicos (*lan* ou *mañán* e a forma *-án* do feminino coincidente coa do masculino, nos casos en que existe a variación de xénero noutras zonas e na escolla normativa (*meu/miña irmán*), por exemplo) ou léxicos (como *chuva*, *gavota*, *carrapicho*, *caír*, neutralización da oposición *ver/mirar*, etc) e mesmo os castelanismos (*Dios*, *corcho*, *manada*, *hueco*...) Naturalmente, non sinalamos o seseo e nin a gheada, trazos sen os cales, as frases poden incluso chegar a ser irrecoñecibles.

³ Se no transcurso do noso traballo atopamos unha ou mais variantes dunha mesma frase tamén inéditas colocámolas a continuación da primeira utilizando o signo /.

2. Edición

2.1. Locucións

1. **achicar agua cun tolete/ achicar o mar cun tolete.** Facer un esforzo inútil, pretender un resultado imposible, xeralmente por falta dos medios necesarios. *Andas a retellar aquí e alá pero non fas nada: é andar a achicar agua cun tolete.* [Un tolete é un pau vertical que se fixa ao bordo da embarcación para facer de fulcro ou punto de apoio do remo que vai suxeito a el polo estrobo: polo tanto, non sendo un recipiente, non serve para extraer auga dunha embarcación].
2. **anda/está o demo a facer trompos.** [Úsase para indicar que acontece algo bo pero pouco usual ou que alguén, que non adoita actuar dese xeito, realiza algo bo ou ben]. *Álvaro limpando a cociña! Anda o demo a facer trompos.*
3. **andar coa corda a rastro.** Andar de festa, sen facer nada. *Teu irmán entra na casa co sol, anda coa corda a rastro.* # Analoxía co can que se solta da correa e foxe temporalmente da casa.
4. **andar coma unha liña.** Andar disciplinado e obediente, en xeral por efecto dunha chamada de atención ou reprimenda. *Púxenlle as cousas claras e agora anda coma unha liña.*
5. **Avante rúa, cada un coa súa.** [Resposta de ánimo ante as queixas de alguén polas dificultades ou problemas que debe afrontar]. – *Este traballo é demasiado duro e non se gana nada. –Avante rúa, cada un coa súa.*
6. **botar o aparello só coas trallas.** Traballar en balde. *Premer no botón de imprimir sen acender a impresora é botar o aparello só coas trallas.* # As trallas son as cordas que reforzan o bordo dun aparello ou rede de pesca. A expresión fai referencia ao feito de botar o aparello sen flotadores e sen os chumbos que, no xogo de peso e contrapeso, manteñen o aparello á profundidade desexada e permiten que os peixes queden atrapados na malla.
7. **comer coma a vaca na ferrán.** Comer mastigando moito o que se ten na boca, lembrando o remoar da vaca. *Comía no cocido coma a vaca na ferrán.*
8. **comer coma o porco no trevo.** Comer con fruición. *Comeu aquelas sardiñas coma o porco no trevo.*
9. **comer máis que a sarna.** Comer cun apetito devorador. *Ese rapaz come máis que a sarna, nada lle chega.*
10. **darlle a escacha-pexegueiro.** Facer algo con exceso, estrago ou dilapidación. *Cando herdou o capital dos vellos deulle a escacha-pexegueiro e agora quedou a velas vir.* # 1. É frecuente o seu emprego nun contexto de crítica ou reconvención implícita ou explícita. 2. A expresión *a escacha-pexegueiro* figura rexistrada en Martínez Seixo (2000) coa definición ‘Facendo todo o posible para que saia ben’ que non se corresponde co

- significado dado polos nosos informantes.
11. **é como falar coa roda de proa.** [Úsase para manifestar unha queixa ou unha crítica cara a alguén que se nega a escoitar]. *Intentei que cambiase de opinión, pero nada, miña filla, é como falar coa roda de proa.*
  12. **estar a pa.** [Especialmente no comercio.] Non marchar ben o negocio, estar paradas as vendas. *Este ano, coa crise, estivemos a pa, incluso nas rebaixas.* # A pa é un instrumento que se utiliza para parar a maquinaria do muíño, “estar a pa o muíño” é estar sen moer.
  13. **estar para pór os pés na lareira.** Estar [unha cousa, xeralmente a resolución dun problema ou dun obxectivo] a piques de ser conseguida. – *Como está a compra da casa da parteira? –Está para pór os pés na lareira, mañán espero asinar o contrato de compra-venda.*
  14. **falar máis ca vinte costureiras xuntas.** Falar moito. *Pero, queredes calar? Falades máis ca vinte costureiras xuntas.* # Tradicionalmente as costureiras tiñan sona de ser moi conversadoras.
  15. **fino coma un arroaz.** Espelido. *Mira como traballa, é fino coma un arroaz!* # 1. A expresión procede do mundo mariñeiro e pode acadar unha acepción pexorativa segundo o contexto, co valor de ‘parvo’. 2. En Ferro Ruibal (2006:198) atopamos a expresión (*ser*) *bruto coma un arroás.*
  16. **gata polbeira.** Muller que non se atén, no plano sexual, aos usos morais ou sociais establecidos. *Xa cho dicía eu, ocorreu por culpa desa gata polbeira.*
  17. **gavotas da goeira.** [Referido sobre todo a médicos e escribáns] Mala letra. *Escribes coma o médico, non fas máis que gavotas da goeira.* # 1.O termo “goeira” refire o esgarabellar que fan as gaivotas co peteiro e coas patas no carrameiro que deixa a subida da marea, cando andan na procura de comida. 2. Úsase sempre *gavotas* en plural.
  18. **gozar da casca.** Gozar moito de algo ou con alguén. *Con ese DVD que mercaches gozas da casca.*
  19. ***hueco coma unha cabaza.** [Referido a unha persoa] Moi orgullosa ou satisfeita. *Cando lle acaban dando a razón marcha para a casa *hueco coma unha cabaza.*# O castelanismo /weko/ é pronunciado [gweko] que resulta, tras a gheada: [hweko].
  20. **lan de ovella.** Cousa de pouco valor, sen importancia, sobre todo con respecto ao que se está a dicir. *Déixate xa de bobadas, iso que estás comentando non deixa de ser lan de ovella.* # A expresión empregábase tamén nos xogos dos rapaces e rapazas para salientar algo feble, pouco duradeiro: *Ese carrapicho non vale para nada, é lan de ovella.*
  21. **madrileño de Ourense.** Veraneante que presume de orixe xeográfica ou social considerada superior e que realmente é de orixe menos valorada. *Pero que pensa ese? Presume de rico e ao final nada, un madrileño de Ourense.*

22. **medir unha veiga/medir un paleiro.** [Emprégase, de xeito fachendoso, para indicar o intento de namorar a unha persoa]. *Ímoslle á festa a ver se medimos unha veiga.*
23. **meter en présa.** Crear dificultades. *Bastantes problemas teño eu como para meterme en présa con ese asunto.*
24. **mirarlle a cara emborrada** [a alguén]. Tomar a alguén por parvo e intentalo enganar. *Debeume mirar a cara emborrada, porque me quixo vender aquel peixe que xa fedía.* [Úsase tamén para adverti-lo interlocutor de que un non se deixa enganar ¡Seica me miráche-la cara emborrada!].
25. **nas uñas.** Moi rápido, con présa. *Non te dou seguido, vas nas uñas.* # Úsase con verbos de movemento.
26. **non ser pan do meu/teu/seu coitelo.** Non ser persoa do agrado de un. *Ese amigo teu é un laretas, non é pan do meu coitelo.*
27. **ovo de galo.** [Adoita facer referencia a un suceso ou circunstancia rara, estraña]. *Ha volver pasar cando atopedes outro ovo de galo.* # Esta locución vén motivada polo feito inusual de que os galos poñan un ovo de diminutas dimensións.
28. **para congro ser moi longo e para sargo ser moi largo.** Non servir nin para unha cousa nin para outra. *Deixa de presumir, que para congro es moi longo e para sargo es moi largo.*
29. **romper camas.** Durmir moito, apoltronarse e, por extensión, non traballar. *A ver cando deixas de romper camas e fas algo pola vida, langrán.*
30. **sacarlle/tirarlle punta ao trompo.** Ser excesivamente meticuloso e puntilloso. *É tan seu que sempre lle anda sacando punta ao trompo.*
31. **salvarse nun corcho.** Salvase por pouco de algo: in extremis, con moita dificultade, de xeito case inverosímil. *Xa pasaba da hora pero conseguiu que o deixasen entrar, salvouse nun corcho.*
32. **ser coma o can da Canuda/ ser coma o can da Collona/ ser coma o can da Ulla.** Estar de troula todo o tempo. *Non para, é coma o can da Canuda, toda a semana de festa.* # A Canuda, A Collona e A Ulla, son alcumes que xa remiten a personaxes proverbiais. Atribúeselles a estes cans unha vida libre e pracenteira, sen ningún control; e son paradigmas de animal vagabundo e abandonado. As dúas últimas variantes foron recollidas en Bueu.
33. **ser puta no 41/ ser puta en Cartagena.** Ter alguén moita experiencia e ser difícil de enganar. *A min non me contes historias, que xa fun puta no 41.* # 1. A primeira das expresións só a constatamos en Cangas. 2. Dado que o ano 41 foi o ano da fame, enténdese que as mulleres dedicadas daquela á prostitución pasaron serias calamidades e tiveron que facer pola vida, polo que se lles supuña esa ampla experiencia, por iso a locución se usa sempre en pasado. 3. Existe a variante, *ter sido puta na Coruña* recollida en Martínez Seixo (2000) co mesmo valor.

34. **soltarlle o espicho** [a alguén]. Darlle a alguén máis liberdade. *Déixao tranquilo, sóltalle algo máis o espicho.*
35. **ter o tempo á mesma.** Permanecer, unha situación negativa, no mesmo estado. *Baixoulle a febre pero ao pouco volveulle subir, témosche o tempo á mesma.* # Hai un substantivo elíptico: ... *á mesma* [pinta, aparencia, traza, etc.] Úsase habitualmente co dativo de solidariedade.
36. **ter pan e porco para todo o ano.** Ter medios de subsistencia en abundancia [especialmente cando un asunto deu moi bos resultados]. *Non te queixes que ti, despois desa venda, tes pan e porco para todo o ano.*
37. **ter/levar/traer un can.** Estar ou parecer canso. *Aí vén Xosé, vaia can ten!* # Existe unha variante de carácter intensivo: **ter un can de raza loba.**
38. **ter/levar/traer unha areíña.** Estar lixeiramente bébedo. *Cando volveu da festa non paraba de falar, tiña unha areíña.*
39. **vender o peixe.** Convencer [a alguén] co propósito de enganalo. *Pediulle diñeiro outra vez insistíndolle en que desta vez o vai devolver: quérelle vender o peixe!* # Esta locución aparece tamén en *Martíns Seixo* (2010) pero cun sentido diferente: ‘intentar convencer con argumentos’.
40. **ver vir** [alguén] **pola boca da ría.** Prever ou intuír as intencións de alguén. *Xa te vexo vir pola boca da ría, ti queres que che fale eu co patrón para que non te bote.*

2.2. Fórmulas

41. **A bordo, que son palometas!** [Expresa a idea de que todo é bo ou que todo serve]. –*Queres estas mazás aínda que están un pouco pasadas?* –*A bordo que son palometas!* # 1.A palometa ou castañeta é un peixe prezado. 2. En ocasións adquire un uso irónico para criticar a alguén que presume de algo, por exemplo: –*Eu saio a pescar e non volvo nunca con menos de 50 quilos de polbo.* –*Xa estamos, palometas, a bordo que son palometas!*
42. **A onde [vai, vas...] sen *paraguas?** [Mostra a opinión de que alguén non vai conseguir nada co que se propón]. –*Voume pôr serio cos do banco e verás como deixan de cobrarme estas comisións.* –*A onde vas sen paraguas?*
43. **Avante rúa, cada un coa súa.** [Resposta de ánimo ante as queixas de alguén polas dificultades ou problemas que debe afrontar]. –*Este traballo é demasiado duro e non se gana nada.* –*Avante rúa, cada un coa súa.*
44. **Canto mantén o pan de millo!** [Indica unha incredulidade, especialmente diante dunha esaxeración]. –*O meu rapaz é moi estudoso, os profesores xa lle din que non fai falta que traballe máis, que xa o sabe todo.* –*Canto mantén o pan de millo!*
45. **Dille ao mar que ronque.** [Emprégase para indicar que unha acción ten consecuencias xa inevitables]. *Non quixo arranxar a casa cando debía e agora dille ao mar que ronque.*

46. ***Dios cho/a conserve [o oído, a vista,** e eventualmente outro sentido] **pero que non cho aumente.** [Expresión que indica incredulidade e, ocasionalmente, admiración, ante a percepción doutra persoa]. –*Vinte onte na festa. –Pois Dios che conserve a vista pero que non cha aumente porque estiven na casa todo o día.*
47. **Eu tiña un can que tiña fame e despois tiña sono.** [Úsase para lle indicar a unha persoa que non debe bocexar en público]. *Eu tiña un can que tiña fame e despois tiña sono. Cantas veces che teño dito que hai que pór a man diante da boca!*
48. **Fode, can, fode que a cadela é miña.** [Censura que se obteña proveito de alguén ou servíndose de algo da propiedade doutra persoa]. –*Voulle botar un pouco máis da túa pintura, que queda mellor. –Fode, can, fode que a cadela é miña.*
49. **Has de levar moita xente!** [Resposta irónica a alguén que di que vai facer ou acadar algo difícil ao sospeitar que non o conseguirá]. Alude ironicamente á gran cantidade de xente que previsiblemente se reunirá para asistir ó enterro do interlocutor. –*Xa verás como este ano me han de subir o soldo. –Has de levar moita xente.*
50. **Mentres vai e vén, non está o camiño sen el/ mentres vai e vén, non está o camiño sen xente.** [Expresa despreocupación por que alguén estea perdendo o tempo, incumprindo as súas funcións ou non facendo o que debera]. –*Pero ti como mandas a ese buscar o martelo? –Déixao,*
- mentres vai e vén non está o camiño sen el.*
51. **Mira para min, que son de Marín!** [Réplica utilizada para expresar que alguén non creu en absoluto o que lle acaba de dicir o interlocutor, facendo así constar que non é un crédulo parvo]. –*Eu nos meus tempos mozos corría os cen metros en dez segundos. –Mira para min, que son de Marín, se ti non corrías nin para escapar dos paus.*
52. **Nese barco non vou eu ao mar.** [Expresa a desconfianza ou o receo cara a unha persoa ou feito]. *Eses banqueiros arruinaron moita xente, nese barco non vou eu ao mar.*
53. **O coidado vai na vela e en quen a leva.** [Resposta de tipo xocoso e humorístico á expresión “Coidado!” como advertencia]. *Coidado que che vai cair todo! O coidado vai na vela e en quen a leva!*
54. **O que non vai en ais vai en suspiros.** [O que non se gasta ou perde por un motivo, gástase ou pérdese por outro]. *Non queiras aforrar tanto, que o que non vai en ais vai en suspiros.* # Normalmente úsase en presente ou pretérito e sempre en terceira persoa.
55. **Que ten/terá que ver a lúa cos collóns do porco?** [Úsase para indicar que unha cousa non ten relación con outra]. *Non me digas que non o arranxaches por estar a chover, que ten que ver a lúa cos collóns do porco?* # Na Internet atopamos *que ten que ver a lúa cos collóns do becerro?*: <http://www.arroutadanoticias.com>

- /foro/viewtopic.php?t=1591&sid=38664b3d6eca0e5fac31def297c7df85 [14/01/2012].
56. **Quen me caga non me limpa.** [Úsase para expresar que non se esquece o mal que lle fan a un]. *A ese non lle vou nin ao enterro, quen me caga non me limpa.*
57. **Vai morrer o demo!** [Úsase para indicar que acontece algo bo pero pouco usual ou que alguén, que non adoita actuar dese xeito, realiza algo bo ou ben]. *Que milagre, vires de visita! Vai morrer o demo!*
58. **Vaiche caír san Xoán polas orellas!** [Advertencia aos nenos de que se lles vai bater se continúan na mesma actitude]. Descoñecemos a motivación: unha das imaxes de san Xoán apóstolo represéntao co dedo indicándolle a María por onde levan a Xesús camiño do Calvario. *Como sigas facendo iso vaiche caír san Xoán polas orellas.*
59. **Xa vou, xa pito.** [Resposta irónica a alguén que di que vai facer ou acadar algo difícil, ao sospeitar que non o conseguirá]. *–Primeiro farei a compra, logo limparei, xogarei un partido e ás seis comezarei a estudar. –Xa vou, xa pito. # Sempre se usa en primeira persoa de singular.*
- 2.3. Refrás**
60. **A toupeira cambioulle os ollos polo rabo ao sapo.** [Úsase para ilustrar a torpeza dun mal negocio, xeralmente cando se cambia a peor de mozo ou de moza]. *–A Carmiña arriou co Miguel, disque xa fala con outro. –A toupeira cambioulle os ollos polo rabo ao sapo.*
61. **A xesta co demo entesta/testa.** [Indica a dificultade dun traballo]. *Esta terra está moi pisada e agora non hai quen a dea cavado, a xesta co demo entesta. # 1.- Procede, probablemente, da dureza desa planta e da dificultade para arrincala ou cortala. / 2.- En Taboada Chivite (2000) *A vide e a xesta co demo en testa* e *A xesta / testa co demo apesta.**
62. **A xesta o demo atesta.** [Reflicte a crenza popular de que a xesta espanta o mal representado polo demo]. *Ainda non retirou a xesta do balcón dende o primeiro de maio, xa se sabe, a xesta o demo atesta. # 1. A expresión é propia dalgúns lugares da parte alta de Moaña: Berducedo, Broullón e Paradela onde o verbo *atestar* ten o significado de ‘espantar, parar, rexeitar’. 2. Tradicionalmente considérase que algunhas plantas, como a xesta, o toxo ou o cardo, servían para espantar as bruxas, o meigallo e, por extensión, o demo. De feito, existe o rito de facer un nó nas pólas da xesta ao pasar por ela para facela máis efectiva.*
63. **Bens cantos trepes e casa canto quepes.** [[Indica que é bo ter moitos bens e leiras, porque poden crear riqueza, pero unha casa debe ser pequena, porque non ocasiona moitas necesidades nin gastos]. *–Non sei se mercar esa tomada ou non. –Esas son cousas túas pero xa sabes: bens cantos trepes e casa canto quepes. # En Zamora Mosquera (1972) recóllese coa forma*

- “*Bens, cantos vexas, casa, canto queipas*”.
64. **Berra o mar en Lapamán, colle leña e coce pan.** [Úsase para indicar que cando se oe romper o mar en Lapamán, virá mal tempo]. *Non saíades agora que ha de vir mal tempo; berra o mar en Lapamán, colle leña e coce pan.* # Lapamán é unha praia no linde dos concellos de Bueu e Marín.
65. **Berra o mar en Lapamán, vento sur pola mañán / berra o mar en Lapamán, vento sur na man.** [Úsase para indicar que cando se oe romper o mar en Lapamán, pronto chegará o vento do sur]. *Vai cambiar o tempo, xa se sabe, berra o mar en Lapamán, vento sur pola mañán.*
66. **Cando a cruz baixa á praia, van sete na manada.** [Expresa a crenza de que unha morte nunca vén soa, nin unha soa vez]. – *Morreu o Perrincho! –Pois cando a cruz baixa á praia van sete na manada.* # Esta paremia é propia dos barrios costeiros de Bueu: Banda do Río, A Praia ou Pescadoira. Cando nun destes lugares se producía un falecemento a crenza popular é que sería acompañado, irremediabilmente, duns cantos máis de xeito inmediato.
67. **Cando as cousas van mal ata a muller pare doutro.** [Indica con sarcasmo que nas situacións desfavorables os problemas tenden a acumularse]. –*Que che pasa, home? –Xa ves, onte estragouse o coche, hoxe a lavadora e o frigorífico, cando as cousas van mal ata a muller pare doutro.*
68. **Cando chove por Donón, mocalla por Santa Marta.** 1. A chuvia chega a Donón do suroeste, onde se atopa Santa Marta: polo que, se en Donón chove, en Santa Marta, cando menos, tamén *mocalla* (palabra de uso exclusivo de Cangas onde significa, chovisca). *Parece que pola Portela xa cae. –Pois ben o sabes: cando chove por Donón, mocalla por Santa Marta: así que abrigate ben.* 2. Hai un segundo uso metafórico, que vai máis aló do estritamente meteorolóxico: para indicar que en situación ou circunstancias próximas é común que se produzan resultados máis ou menos semellantes. *Non penses que se a min me chamaron a atención, te vas librar ti: cando chove por Donón, mocalla en Santa Marta. – // Eu, no caso dela, tomaría certas medidas, xa que cando chove por Donón, mocalla por Santa Marta.*
69. **Cando hai festa, todo o mundo baila.** [Úsase para expresar que cando as cousas van ben, é bo para todos]. *Coa apertura da nova fábrica, as tendas venden o dobre que antes. Cando hai festa, todo o mundo baila.*
70. **Carne de can vale máis rota que san.** [Úsase para indicar a capacidade e a rapidez de alguén para curar]. *O outro día estaba a morrer e hoxe non para quieto, carne de can vale máis rota que san.* # Refrán só constatado en Moaña.
71. **Cerra Arousa, mala cousa.** [Indica que haberá mal tempo, que vai chover, porque as nubes xa cobren Arousa].

- Mañán pensaba pasear polo monte pero cerra Arousa, mala cousa.* # É refrán de Bueu, dende onde se albiscan os montes da ría de Arousa: e cando esta ría se pecha (de nubes) e eses montes se ven envoltos en nubes, anuncia tempo frío e chuvioso.
72. **Couso con Udra, chuva segura.** [Anuncia que o tempo vai a peor]. *Parece que temos cambio de tempo: Couso con Udra, chuva segura.* # Couso e Udra son as dúas puntas ou cabos que enmarcan a entrada da Ría de Aldán. Cando as nubes cobren o espazo entre unha e outro, dise que se *xuntan* e iso é anuncio de chuvia. O refrán é da parroquia do Hío.
73. **Neboeiro no monte de Aldán, chuva na man.** [Prognóstico que indica a chegada de mal tempo]. *Parece que non imos poder saír, nevoeiro no monte de Aldán chuva na man.*
74. **O home e o porco é o que sale/ o xenro e o porco é o que sale.** [Advirte da dificultade de coñecer ben as persoas. Úsase moi frecuentemente entre mulleres para ilustrar a falla nas expectativas creadas ao escoller mozo ou marido]. *–Quen o había pensar del, que de solteiro parecía tan guiadiño! –Si, muller: o home e o porco é o que sale.*
75. **Óso soán, barbela mollada e barriga buxán. Óso soán, fuciño untado e barriga van.** [O óso soán é o espiñazo. Retirados os músculos que asentan nel (solombo e raxo), aínda queda algunha pouca carne pegada ó inicio das costelas: é ben saborida pero, para comela, resulta inevitable unta-la barba. O refrán indica que a pouca carne que queda entre as costelas próximas ao espiñazo (*óso soán* ou *óso de soá* / *óso da soá*) pode gustar moito pero non mantén, cómese coma se non se comese, pois non farta]. *Iso que comes é unha porcallada, non serve para nada, xa sabes, óso soán, barbela mollada e barriga buxán.* # En Ferro Ruibal e Groba Bouza (2009) atopamos as formas: *Óso de soá, barba untada e barriga en vao* e *óso de soá, barba untada e barriga lareca*. Tamén está documentada a forma *con soá barriga untada e fuciño en pau* en Taboada Chivite (2000).
76. **San Vicente no solleiro, as pipas ao carpinteiro.** [Se en torno ao día de san Vicente (22 de xaneiro) vai bo tempo, ese ano haberá bo viño] *Mirade que bo tempo estamos a ter, ademais xa sabedes, san Vicente no solleiro, as pipas ao carpinteiro; así que teremos traballo este ano.*
77. **Se aquí chove ¡que fará no Grove!** [Dise para indicar que se algo vai mal, doutro xeito ou noutros lados iría aínda peor]. *É moito mellor non queixarse moito, pois se aquí chove que fará no Grove.* # O refrán aparece documentado na Internet en múltiples artigos e comentarios con esta forma e coa variante *Cando aquí chove, que fará no Grove.*
78. **Se o Liboreiro ten sombreiro, mete o cu no borralleiro.** [Indica previsión de mal tempo, por verse cuberto de nubes o monte]. *–Parece que vai moito*

frío. –Vai, xa sabes, se o Libreiro ten sombreiro mete o cu no borralleiro. # O monte Libreiro está situado entre Bueu e Cangas.

79. **Sementa raro e irás co carro, sementa mesto e irás co cesto.**
[Consello para non cultivar moi

próximo, porque de facelo así a produción será menor]. –*Teño que plantar uns carballos e non sei moi ben como facelo. –Pois xa sabes, sementa raro e irás co carro, sementa mesto e irás co cesto.*

Verba volant, scripta manent. Escribamos as palabras por se un día cometemos o pecado de esqueceras, pero deixémolas voar, que cheguen ás persoas e as leven, co seu reemprego, a intensas e fecundas comunicacións. Hai quen pensa que a recollida destas expresións, case sempre da boca de persoas maiores, é un intento de resucitar un morto, unha sorte de boca a boca inútil; mais as palabras seguen vivas mentres algún falante as utiliza ou as lembra. Nós queremos pensar que relanzalas é máis ben un bico de amor, de amor fértil, que ha de traer un futuro máis rico. Así sexa.

3. Informantes

Manuel Aldao Portas
Alonso Martínez, Manuela
Calvar González, Gabriel
Castro Rúa, Salvador
Gago Lemos, Rosendo
García, José
González Lemos, Lucinda
Millán González, Clara
Millán González, María
Otero Loira, Aurora
Otero Loira, Teresa
Otero Otero, Fernando

Pardavila Alonso, Isaura
Paredes Juncal, María
Pazos Abalde, Emma
Piñeiro Torres, Victoria
Rodal Dobarro, Margarita
Rúa Gayo, Carlos
Soto Cano, Carmen
Tilves Guimeráns, Francisco
Tilves Pazos, Emma
Tilves Diz, José
Villar Guardado, Ramón

4. Bibliografía

- ÁNGELOVA NĚNKOVA, Věselka e GONZÁLEZ-ESPRESATI, Carlos (2008): “Alternancia e fixación do diminutivo nas unidades fraseolóxicas” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 10, 2008, 15-33.
- BARÁNOV, Anatolij e DOBROVOL'SKIJ, Dimitrij (2009): *Aspectos teóricos da fraseoloxía*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades.
- CORPAS PASTOR, Gloria (1998): “Expresións fraseolóxicas e fenómenos colindantes” en FERRO RUIBAL, X (coord.): *Actas do I Coloquio*

- galego de fraseoloxía*. Vigo: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Xunta de Galicia; 31-61.
- FERRO RUIBAL, X. (1987): *Refraneiro Galego Básico*. Vigo: Galaxia.
- (2006): “Locucións e fórmulas comparativas ou elativas galegas” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 8, 2006, 179-264.
- FERRO RUIBAL, X. e GROBA BOUZA, Fernando (2009): “Dichos y refranes en dialecto vianés” de Laureano Prieto (1951), ms.RAG (170)/5” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega*, 11, 2009, 259-282.
- LÓPEZ TABOADA, Carme e SOTO ARIAS, María do Rosario (1995): *Así falan os galegos, Fraseoloxía da lingua galega*. A Coruña: Galinova.
- (2008): *Diccionario de fraseoloxía galega*. Vigo: Xerais.
- MARTÍNEZ MARÍN, Juan: “Como introduci-los valores pragmáticos das expresións fraseolóxicas no dicionario” en FERRO RUIBAL, X: *Actas do I Coloquio galego de fraseoloxía*, Vigo: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Xunta de Galicia; 127-137.
- MARTÍNEZ SEIXO, Ramón Anxo (dir.) (2000): *Diccionario fraseolóxico galego*. Vigo: A Nosa Terra.
- MARTÍNS SEIXO, Ramón Anxo (2010): “120 locucións verbais galegas” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 12, 2010, 373-386.
- PENA ROMAY, Xosé Antonio (2001): *Diccionario Cumio de expresións e frases feitas, Castelán-Galego*. Vigo: Edicións do Cumio.
- SANTAMARINA, Antón (ed.) (2003): *Diccionario de Dicionarios*. [Recurso electrónico] Versión 3. A Coruña: Biblioteca Filolóxica Galega/Instituto da Lingua Galega, Fundación Pedro Barrié de la Maza. [<http://sli.uvigo.es/DdD/>] [1.4.2012].
- TABOADA CHIVITE, Xesús (2000): *Refraneiro galego, Cadernos de Fraseoloxía Galega* 2. Vigo: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Xunta de Galicia.
- VV.AA. (2007): *Diccionario Estudio Salamanca Maior*. Barcelona: Octaedro.
- VV.AA. (2005): *Unha maré de palabras. Contribución ao léxico do Morrazo*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Museo Massó.
- ZAMORA MOSQUERA, Federico (1972): *Refráns e ditos populares galegos*. Vigo: Galaxia.
- ZULUAGA OSPINA, Vicente (1998): “Sobre fraseoloxismos e fenómenos colindantes” en FERRO RUIBAL, X. (coord.): *Actas do I Coloquio galego de fraseoloxía*. Vigo: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Xunta de Galicia; 15-30.

